

EX LIBRIS

Radu MOȚOC

“În cărțile pe care le alege cineva, le păstrează cu îngrijire, le lasă după sine ca o moștenire scumpă, se vede icoana sufletului său”, afirma Nicolae Iorga. Poporul român a fost întotdeauna fascinat de mirajul cărții.

Termenul de **ex libris** (din, dintre cărțile) reprezintă o marcă de proprietate, manuscrisă sau tipărită, aplicată pe cărți de către posesor. Inițial, această expresie latinească preceda numele posesorului cărții. După invenția tiparului, marii bibliofili, inspirați poate de frumoasele mărci ale tipografilor, au adăugat mențiunii de proprietate o gravură sau un blazon de familie.

Așa au luat naștere **ex libris-ul heraldic**, cuprinzând stema familiei și **ex libris-ul figurativ**, compus dintr-un desen simbolic (o carte, o făclie, un peisaj, un motiv pastoral, un personaj legendar sau mitologic). Tipărite separat, sub forma unei etichete gravate, ex libris-ul heraldic sau figurativ se cașera pe verso copertei.

O largă răspândire a cunoscut și **ex libris-ul sigiliu** (ștampilă), aplicat pe foaia de titlu sau în cuprinsul cărții, pe manșeta albă a paginii.

La noi, cele mai vechi mențiuni de proprietate asupra cărților datează din epoca formării primelor biblioteci mănăstirești (sec. XII-XIV). De regulă, călugărul caligraf (copistul) nota, la sfârșitul textului, numele său, mănăstirea unde s-a executat copierea manuscrisului, anul transcrierii și dacă era cazul, numele domnitorului sau al boierului care a inițiat și finanțat această lucrare extrem de costisitoare. Un exemplu îl constituie însemnarea slavonă de pe *Apostol* din 1463, scris pe pergamament, din porunca lui Ștefan cel Mare, la Mănăstirea Putna: “Cu bunăvoința Tatălui și cu ajutorul Fiului și împlinirea Sfântului Duh, evlaviosul și iubi-

torul de Hristos domn, Io Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu domnul Țării Moldovei, a dat și s-a scris acest Praxiu pentru mănăstirea sa Zograf din Sfântul Munte Athos în anul 6971 (1463)” Această carte se află la Muzeul Rumjancev din Moscova, fiind semnalată de Emil Turdeanu în lucrarea *Oameni și cărți de altădată*.

Ex libris-ul colophon (trecut la sfârșitul textului) preciza nu numai daniile de cărți făcute de domnitori și boieri, mănăstirilor, ci și manuscrisele transcrise pentru biblioteca personală a copistului. “Această carte ce se chiamă Triodion am scris-o eu, Toma Cucoranul, jicnicer și este a mea...”.

Frecvente sînt și însemnările de proprietate, însoțite de teribile **blesteme**, menite a înspăimînta pe acel care ar încerca să-și însușească manuscrisul străin. Unele **ex libris-uri sub formă de blesteme** sînt de o mare frumusețe stilistică. De exemplu, blestemul preotului Ioan Munteanu, scris pe un exemplar din *Învățăturile creștine*, tradus din grecește și tipărit la Snagov în 1700: “...Această cârtică este a preotului Ioan Munteanu, iar cine s-ar ispiti a o fura sau a o înstrăina, să fie afurisit și blestemat de domnul nostru Isus Hristos și de prea curata lui maică și de 318 sfinți apostoli de la Nicheea; să-l lovească cutremurul lui Cain; buzele lui Gheez; hierul și peatra să putrezească, iar trupul celui după moartea lui să stea întreg. Amin. Amin. Amin. Ioan”.

Sub influența umanismului european a pătruns în țările românești și **ex libris-ul autograf**. Stolnicul Constantin Cantacuzino, fost student al universității din Padova, scria pe toate cărțile și manuscrisele din biblioteca sa, într-o splendidă ortografie latinească: *Ex libris Constantin Cantacuzino*.

Paralel a folosit și forma grecească a ex libris-ului.

Gramatică latină din biblioteca lui Ion Creangă are pe lângă un blestem apocaliptic la pag. 56 “Această gramatică latină este a me cumpărată cu prețul 22 di lei și 20 parale. Și cine o va fura să fie afurisit cu tot neamul lui, în vecii vecilor amin. Creangă Ioan. Aprilie 1856” și o marcă de proprietate cu pretenții cărturărești “Ex libris meis, 1858, Creangă Ioan”.

Tot din biblioteca lui Ion Creangă face parte și cartea *De obște Gheografie - Iași, 1795*. Pe o filă a cărții Creangă a notat: “Din cărțile subscrisului Ion Creangă 1878. Dăruită mie de d-l Mihai Eminescu eminentul scriitor și cel mai mare poet al Românilor. 1878. Nu lipsește din ea nici o filă. I. Cr.”

De multe ori, însemnările autografe erau înlocuite cu **sigiliul personal** al posesorului de carte. Posesorii de sigilii, în acele timpuri, erau domnitorii, boierii, marii negustori și egumenii. Aceștia foloseau sigiliul atât pentru actele oficiale, cât și pentru însemnarea cărților personale. Astfel, domnitorul Constantin Brâncoveanu aplica sigiliul domnesc pe tipăriturile și manuscrisele afierosite (dăruite) mănăstirii Hurezu, ctitoria sa. Se păstrează în muzeul mănăstirii, un exemplar din *Biblie de la București* (1688) într-o splendidă legătură românească de epocă, purtând pecetea domnitorului ctitor, pe ultima filă numerotată a prefaței și la pagina 932.

De la ultimul domn pămîntean al Țării Românești, Ștefan Cantacuzino, au rămas două valo-

roase manuscrise: *Învățăturile lui Neagoe Basarab* și o compilație de cronici muntene, pe foile cărora a fost imprimată, cu cerneală roșie, pecetea inelară a voievodului.

Odată cu înființarea, după 1830, a primelor biblioteci publice românești, la București, Craiova și Iași, a apărut o nouă formă de **ex libris**: **sigiliul (ștampila) bibliotecii**. Se cunosc astăzi în diferite variante, ștampilele Bibliotecii naționale de la Colegiul “Sf. Sava”, devenită după 1864, Biblioteca Centrală a Statului și ale Bibliotecii Academiei Mihailene din Iași

În a doua jumătate a sec. XIX-lea, pe măsură ce ștampila de bibliotecă își pierde treptat valoarea sa ornamentală, devenind numai un document de evidență materială, se dezvoltă și se diversifică sub raport artistic, **ex libris-ul figurativ**. Numele posesorului de cărți este încadrat într-un ansamblu compozițional alcătuit din desene și gravuri simbolice (peisaje, scene mitologice, interioare de biblioteci etc.) Sub această formă, ex libris-ul și-a prelungit existența pînă în timpurile noastre. Biblioteca Univeristății din Cluj a introdus un ex libris care reprezintă cunoscuta emblemă a Romei antice, lupoarca și cei doi eroi legendari, Romulus și Remus.

„Să ne închinăm dar în fața Cărții, această lespede de marmură, pe care timpul n-o poate nicicînd nimici”, spunea regretatul iubitor de carte rară, Corneliu Dima Drăgan.

Note:

1. Dima – Drăgan, Corneliu. *Ex Libris*. București, 1973.
2. Kirileanu, G. I.. *Notițe asupra manuscriselor lui I. Creangă, Șezătoare*. Fălticeni, 1899.
3. Turdeanu, Emil. *Oameni și cărți de altădată*. București: Ed. Enciclopedică, 1997.